

Ghetto Fighters' House

Tradition and Revolution: The Story of the Founding of the Bais Yaakov Movement

Part 3

Rabbi Shmuel Leshner

BAYT

Part A

Women and the Study of Torah

1) Rabbi Dr. Jacob J. Schacter, "Facing the Truths of History," *Torah U-Madda Journal*, Vol. 8, (RIETS, 1998-1999), p. 217

• *Sefer Mekor Barukh*, the memoirs of R. Barukh Halevi Epstein, most well known as the author of the *Torah Temimah* commentary on the Torah, contains a great deal of information about Jewish life in Eastern Europe in the second half of the nineteenth century. Particularly valuable are his descriptions of the leading *gedolei Yisrael* of the time, especially that of his uncle, R. Naphtali Zevi Yehudah Berlin (the Neziv) and the members of his family. This book contains an entire chapter on Mrs. Rayna Batya, daughter of R. Izele Volozhiner, granddaughter of R. Hayyim Volozhiner and first wife of the Neziv.⁸¹ At the beginning of his presentation, R. Epstein describes the books that she read:

וכך הי' דרכה לשבת תמיד בסמיכות לתנור החורף אשר בבית האוכל, וגם בימי הקיץ, ולפניה שלחן צבור ספרים שונים: תנ"ך, משניות, עין יעקב, מדרשים שונים, מנורת המאור, קב הישר, צמח דוד, שבט יהודה, ועוד כמה וכמה ספרים ממינים אלה ומספרי אגדה.⁸²

An English "rendering" of this volume appeared in 1988 which contains the following version of this statement: "It was her habit to sit by the oven in the kitchen—even in the summertime—next to a table piled high with *seforim*. These included a *Tanach*, *Ein Yaacov*, various *midrashim*, *Menoras HaMaor*, *Kav HaYasbar*, *Tzemach David*, *Shevet Yehudah*, and many other books of this nature."⁸³ Conspicuous by their absence are the references to *Mishnayot* and *sifrei Aggadab*. While the subject of women studying *Torah she-be'al peh* is still a controversial one in the Orthodox community, there is no doubt that this great woman—wife, daughter and granddaughter of the most illustrious *rashei yeshiva* of the greatest yeshiva in nineteenth century Europe—at least read, if not studied, that literature.⁸⁴

The Halachic Discussion

(2) קידושין כט:	
The Gemara asks: And from where do we derive that she is not obligated to teach herself? The Gemara answers: As it is written: "And you shall teach [velimadtem]," which can be read as: And you shall study [ulmadtem], which indicates that whoever others are commanded to teach is commanded to teach himself, and whoever others are not commanded to teach is not commanded to teach himself. And from where is it derived that others are not commanded to teach a woman? As the verse states: "And you shall teach them to your sons" (Deuteronomy 11:19), which emphasizes: Your sons and not your daughters.	ואיהי מנלן דלא מיחייבה למילף נפשה דכתיב ולימדתם ולימדתם כל שאחרים מצווין ללמדו מצווה ללמד את עצמו וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו ומנין שאין אחרים מצווין ללמדה דאמר קרא ולימדתם אתם את בניכם את בניכם ולא בנותיכם
(3) שלחן ערוך או"ח סי' מ"ז סי"ד	
נשים מברכות ברכת התורה.	
(4) מגן אברהם שם ס"ק יד	
דהא חייבות ללמוד דינין שלהם כמו שכתוב ביורה דעה סימן רמ"ו ס"ו.	
(5) סוטה כ.	
The mishna limits the scope of the previous statement: If she has merit, it delays punishment for her and she does not die immediately. There is a merit that delays punishment for one year, there is a larger merit that delays punishment for two years, and there is a merit that delays punishment for three years. From here Ben Azzai states: A person is obligated to teach his daughter Torah, so that if she drinks and does not die immediately, she will know that some merit she has delayed punishment for her. Rabbi Eliezer	אם יש לה זכות היתה תולה לה, יש זכות תולה שנה אחת, יש זכות תולה ב' שנים, יש זכות תולה ג' שנים. מכאן אומר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה, שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה. ר' אליעזר אומר, כל המלמד בתו תורה כאילו מלמדה תפלות.

says: Anyone who teaches his daughter Torah is teaching her promiscuity [tiflut].

6 פרישה יו"ד סי' רמ"א¹

אבל אם למדה לעצמה אנו רואין שיצאה מהרוב, ולכך כתב לעיל שיש לה שכר.

The "Heter" of the Chafetz Chaim

¹ R. Joshua ben Alexander HaCohen Falk (1555–1614) was a Polish Halakhist and Talmudist

7 הרב ישראל מאיר הכהן, ספר ליקוטי הלכות, סוטה כ.
(Published in 1921²)

פִּלְגֵן בהרייהו: מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את וכו'. ר' אליעזר אמר כל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות תפלות ס"ד אלא כאלו מלמדה תפלות א"ר אבהו מ"ט דר"א דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה מכיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו** ערמומית ורבנן האי אני חכמה מאי עברי ליה מיבעי ליה לזכר ר' יוסי בר' חנינא דאמר ר' יוסי בר' אבהו אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה ומ"ט לדינא אין נדחה מפני זה סברת ר' אליעזר ב ונקטינן כן להלכה. וכתבו ר' רבנותא דהיינו דוקא תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב אף שאין ללמדה** לכתחלה מ"ט המלמדה אינו כמלמדה תפלות ו גם מתורה שבע"פ הדינים השייכים לאשה מחייבת ללמוד: ר' יהושע אומר רוצה אשה וכו'. מאי

Rabbi Eliezer says, "Whoever teaches his daughter Torah teachers her tiftut." You thought [actual] tiftut? Rather [it is] as if he teaches her tiftut. R. Abbahu says, "What is R. Eliezer's reason? It is written, 'I, wisdom, dwell with cunning,'"** When wisdom enters a person, cunning enters with it." And how do the Rabbis understand "I, wisdom"? The verse is needed for [the interpretation] of R. Yossi b. Rabbi Haninah, for R. Yossi b. R"H says, "The words of Torah stand permanently only for the person who makes himself naked for them, as it is written, 'I, wisdom, dwell with nakedness.'" **In any event, the reasoning of R. Eliezer is not thereby rejected, and the halakha is according to his statement. [Later] rabbis said that "Torah" here refers davka to the Oral Torah. But even though the Written Torah should not be taught to one's daughter ab initio,** [teaching her Written Law] is not as if one teaches her tiftut. And women are obligated to learn from the Oral Torah the laws that pertain to them.**

[The asterisks refer to footnotes on this passage]

** הערה ולפי כ"ש שיש לזוהר חללתי להנערים והנערות כתני לזון וכדברי חשק שזהו חמש חבלה לכן ונפסן והמרניל עלמו כזה הוא בכלל הקורא בספרים החלונים שהחמירו החכמים מאוד כזה כדליתא בריש ספק חלק (סנהדרין דף ט) ואין כ"ת אם הם נדפסות בלשון או בלשון לע"ז ופיין בשו"ע א"ח בסתמן ש"ז ס"ז וכת"כ ש"א
*** ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו שכל אחד היה דר במקום אבותיו וקבלת האבות היה חוק מאוד אלל כל אחד ואחד להחנה בדרך שדרכו אבותיו וכמאמר הכתוב שאל אחיך וינדך כזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד חורה והסתוך בהנהגה על אבותיה הישרים אבל כעת בשו"ע שקבלת האבות נחרס מאוד מאוד וגם חזוי שאינו דר במקום אבותיו כלל וכפרט אופן שמרניין עתה ללמוד כחכ ולשון העמים בודאי חזוי רבה ללמדס חומש וגם נכחוס וכחוביס ומוסרי חז"ל בגון מסכת אבות וספר מגורת המאור וכדומה כדי שיחממת אללס ענין אמונתיו הקדושה דאל"ה עלול סיסורו לגמרי מדבר ל' ויעברו על כל יכודי הדת ח"ו:

**According to this, one should be even more careful not to teach boys and girls flippant writings and romances, which consume their heart and soul. One who reads them regularly is in the category of one who reads external books, who was treated with great severity by our sages, as is in the beginning of Helek (Sanhedrin 90). It makes no difference whether they are published in the Holy Tongue or the vernacular. See S. A. Orah Hayyim.307:16, and in the Mishnah Berurah ad loc.

² The date of this publication is debated. Benjamin Brown, dating the statement to 1911, suggests that it was instrumental in the founding of the first Bait Yaakov school in 1917 by Sarah Schenirer in Kraków. Haym Soloveitchik, dating the text to 1918. However, most recently, Rachel Menakin argues it was published in 1921-1922, after Bais Yaakov was already a fact on the ground. See Rachel Manekin and Charles (Bezalel) Manekin, "The Hafetz Hayyim's Statement on Teaching Torah to Girls in Likutei Halakhot: Literary and Historical Context," *The Seforim Blog* (May 27, 2020).

8) The Footnote

It would seem to me that this (prohibition) is only at those times of history when everyone lived in the place of his ancestors and the ancestral tradition was very strong for each individual, and this motivated him to act in the manner of his forefathers as it is written, "Ask your father and he will tell you." In this situation we can say that women may not study Torah and she will learn how to conduct herself by emulating her righteous parents. However, nowadays, when ancestral tradition has become exceptionally weak...surely it is a great mitzvah to teach [women] *Chumash, Nevi'im* and *Ketuvim*, and the ethical teachings of our sages such as *Pirkei Avot, Menorat haMaor*, and the like so that they will internalize our sacred faith because [if we do not adopt this educational course] they are prone to abandon the path of God, Heaven forbid.

ונראה דכל זה דווקא בזמנים שלפנינו, שכל אחד היה דר במקום אבותיו, וקבלת האבות היה חזק מאוד אצל כל אחד ואחד, להתנהג בדרך שדרכו אבותיו, וכמאמר הכתוב 'שאל אביך ויגדך'; בזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה, ותסמוך בהנהגה על אבותיה הישרים. אבל כעת בעוונותינו הרבים, שקבלת האבות נתרופף מאוד מאוד, וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל, ובפרט אותן שמרגילין עצמן ללמוד כתב ולשון העמים, בוודאי מצווה רבה ללמד חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל כגון מסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה כדי שיתאמת אצלם עניין אמונתנו הקדושה, דאי לאו הכי עלול שיסורו לגמרי מדרך ד', ויעברו על כל יסודי הדת ח"ו

9) Shut Divrei Yatziv, Yoreh Deah, no. 140

ב) ומ"ש מהגאון הצדיק הכהן הגדול מאחיו בעל החפץ חיים זי"ע. אנכי הכרתיו קודם שידע ממנו מכ"ת, וידעתי גודל ערכו ומעלתו, ואין החפץ חיים זקוק לאפטרופוס על גדלותו וקדושתו, ומי לא יחרד לגאונותו ופסקיו, אך תורה הוא ואמת כתיב בה והאמת ניתן לכל לומר דעתו באמת ודעת רבותינו ואבותינו הק' שלא רצו לזוז סטיה קלה ממה שמוסכם להלכה בשו"ע בהנ"ל לאיסור. ומה מחזירים דברי הירושלמי המובאים בתוס' בסוטה כ"א ע"ב ד"ה בן עזאי, א"ל ישראל ד"ת ולא ימסרו ד"ת לנשים, והוא שם בפ"ג ה"ד [דף ט"ז ע"א] ועיי"ש ביפה מראה ב' פירושים. ועיין מד"ר פרשת נשא [ט' מ"ח], ובברכ"י שם בסי' רמ"ו אות ח', ובמ"ש בפתח עינים בחגיגה דף ג' ע"א ד"ה מרגלית.

ואם נאמר נשתנו הדורות יבואו ח"ו תלמידים שלא שמשו כל צרכן בעוה"ר ויאמרו גם על דין אחר בשו"ע שנשתנו הזמנים, ולזה אמרו [אבות פ"א מי"א] חכמים הזהירו בדבריהם, חכמים דייקא דלחכמי המשנה דיבר התנא, שמא וכו' הבאים אחריהם. וכבר כתבתי אליו פעם בענין כזה. ולא דברתי ממגרעות בתי לימוד אלו או אלו, ורק באתי לברר הלכה של תורה, ובהלכה הש"ס והראשונים והשו"ע יהיו לנגד עינינו.

וגם החפץ חיים שהביא כ"ת, והוא בלקוטי הלכות על סוטה שם, כפי מה שעיינתי בדבריו נראה שהערה שלו קאי על תורה שבכתב דייקא שאין ללמדה לכתחלה, וכפי שמציין שם, והזכיר מדברי מנורת המאור שגם אני הזכרתי בתשובתי. ובמוסרי חז"ל ממס' אבות שהזכיר שם, ג"כ לא ביאר באיזה אופן, דאפשר שבדרך העתקה וליקוט ענינים במיוחד בשבילם, וכאשר רמזתי במכתבי בדרך הלימוד בשבילם בדינים במצוות דידהו ועניני אמונה מה שהכרח ללמד, אבל סתם על תורה שבע"פ לא דיבר החפץ חיים כלל. ולחנם כתב כ"ת בלשונו שלפלא על שני גדולים שהיה בהעלם מהם דברי החפץ חיים ז"ל ולא הביאוהו כיסוד נאמן לסברתם, כי המה ג"כ הבינו בליקוטי הלכות כמ"ש, וז"ב.

ג) ומ"ש כ"ת במכתבו שזה כתב לרווחא דמילתא, ולמעשה שפיר יש להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות כפי שבייר באר היטב בדבריו הקודמים. הנה עיינתי עוה"פ בדבריו ולא ראיתי כלל מה שבייר להתיר מעיקרא דינא לימוד תורה שבע"פ. ובכלל איך יכתוב כן במה שעיר וקדיש הגה"צ החפץ חיים פסק שם בלקוטי הלכות בפנים שלדינא נקטינן כן להלכה לאיסור, ורק מעיר בהערה משום שינוי הזמנים, וכת"ה רוצה לחלוק על כל הפוסקים ובפרטיות על החפץ חיים וכותב שיש שפיר להתיר הדבר

בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות, אתמהה. וגם ראיתי בדבריו שהוא בעצמו הביא משו"ת פרי השדה ח"א סי' ל"א שמחפש זכות על שאינן מברכות ברכה"ת מכה דברי הרמ"א דאור"ח סי' פ"ח, ושמחתי מאד ע"ז וב"ה שכוונתי לדעתו הרמה. ולא אוכל להבין איך כת"ה כותב על גאון כביר כבעל פרי השדה שדחוק מאד ואין ללימוד זכות זה כמעט אחיזה.

ד) ומ"ש כ"ת מהתרומת הדשן שהבאתי והסתמכתי על הרישא שבדבריו. הרי רק באתי להביא מדבריו שיש גאונים שאסרו מדינא, וזוהי כוונת ה"ש שכתבו ברמ"א ואשר כן הוא להדיא בדרכי משה יו"ד סי' קצ"ה אות ח' שנהגו כהשערי דורא. ומ"ש מימי ליבון. גם בשערי דורא בשם ספר המקצועות שאוסר נקט עד שתתלבן, וכהבנת הד"מ וברמ"א וכאשר ביארתי שם, ומאי ראייה מזה.

וגם בד"מ שם השיג על הב"י ביור"ד סי' רפ"ב כאשר הזכרתי, ואיך אפשר שיותר קיל לתורה שאינם כלל בני חיובא. ובפרט שזכיתי בזה לכיין למ"ש הגאון והצדיק המפורסם בכל המדינות בשו"ת זכרון יהודה שי"ל דלתורה כו"ע מודו. ות"ו לומר שמדינות דהרמ"א והד"מ הוא רק במדינתו, ומדינותינו היינו מדינות דהחיי אדם והמשנה ברורה, ולומר שמה שכותב הרמ"א שבמדינותינו נוהגין אין זה נוהג אצלינו.

ה) ומה שמצא דבר חדש בראב"ד סוף תמיד מספר המקצועות. הנה כבר דיברנו בזה בכמה שיעורים בישיבה וכבר נדפס בשמי בזה בישראל סבא גליון י"ב, וממ"ש בזה בשו"ת חתם סופר או"ח סי' כ"ג [וע"ע לעיל בחלק או"ח סימן קע"ז]. אבל לא ידעתי מה שייטיה לנ"ד.

וגם לא ידעתי מה חידש לן בהבאת הפר"ח שהזכרתיו כבר במכתבי, ולא הראה לנו שום מקור חדש מה שלא נגענו במכתבנו, ותמה אקרא האם רציתי לומר שכל הפוסקים מסכימים להרמ"א, והלא מקור דברי הפר"ח והגר"א (וגם מה שהביא כ"ת מהמעשה רב סי' נ"ח) הוא מהרי"ף שהזכרתי, ורציתי רק להביא מקור ההלכה ויסוד ה"ש שכתבו שברמ"א.

וכאמור כתבתי זה רק לסניף בעלמא, ועיקר דברי שאין לשנות ולחדש ממה שנפסק בשו"ע באין חולק שאסור ללמדם תורה שבע"פ וכמלמדה תיפלות, ולהרמב"ם ושו"ע אף שבכתב אסור לכתחלה. ומכ"ש שיש לצעוק ככרוכיא על לימוד בנות ישראל חקירת פילוסופיא או ספרי קבלה, ומכ"ש בזמן נדתן וזיבתן, ומכ"ש שנערים מורים ילמדון. וזה ברור לאמיתה של תורה וכל

הרוחות שבעולם לא יזיזו האמת ממקומה. ומהראוי לגדולי ישראל לטכס עצה ודעת תורה לחנך בנות ישראל ברוח התורה ומסורת אבות ולתת ע"ז עין פקוחה, וכמאחז"ל [חגיגה ט' ע"ב] אין אומר בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה, ושלא יהיה ח"ו נמסר לכל להיות תורת כל אחד ואחד בידו, שהסכנה הכרוכה בזה מי ישורנו, ואשרי לדור שגדולים נשמעים להתעורר לחיזוק החינוך הכשר לבנות ישראל.

מחמת חומר הדבר שנוגע ליסודי הדת והאמונה, חשתי להשיבו תיכף ומיד עם קבלת מכתבו בבי דואר החזור. והשי"ת יעזרנו לשום חלקינו תמיד בין עוסקים בתורה לשמה ולכבודו ית"ש ויתעלה, ולזכות להרמת קרן האמת והתורה בנצו"י. כ"ד הדוש"ת באה"ר כה"י.

דרוק סאזיז חיי חסר על בלס פסוק שבוט מן
 כעיים ובראשונים וברש"י שאינו טבג דומתו וחי
 לשקר בלס פסוק, אבל פייס לבס ולא ירעו מי
 ללמדס חומס וטייב ושוכרי חז"ל וכל אלס שחשב
 חן כסס איסור מלד כדן כמו שחנאר לפיל אלס
 שכתב דרחה וכו סילסול שלס ללמד לנשים כלל
 וכי כז פשמים או הששו שלס יומשך עייז ללמדס
 אח באסור לבס חק סמוכ בכל מה שאריכות לידע
 על קבלה באצות כמו ארחס מדברי המכרי"ל ועייז
 כתב שלפי מלכ כדור שחורפס כקבלה ואי"ל לסמך
 על קבלה באצות מלכ ללמדס אח כמחר ללמד
 עמכס מלד כדן, אלס שכו ממעיס לכחחילס דרחה
 שלפניס, אלס לא לכחיר חיי אח באסור מדינל וכמכ
 שאמרו חז"ל דכי פמלמדס תיפלת קיי בי"ב על
 קיי דרתי כחלש שחיק יחר יען שחורפס דרך
 באצות.

ודינר כחז ללמדס חומס אלס לא כחז עם פירש"י
 ז"ל שז ודאי איסור גמור ללמדס, כי דברי
 רש"י ז"ל כן גופי חרבי ושומק דרש חז"ל
 דכי ודאי בכלל מה שאמרו חז"ל שבוט כמלמדס
 תיפלת. ומכ שכו נוכים לקרות בלחיה ורחינה
 ומערה כמלור וכדומה חף שמוכאים שמה לעממי
 דרש חז"ל אלס זכ ודאי שחקורל בספרים בי"ל
 בלשן לשכה איט מנין שום דרש, כאשר ראינו בחוס
 שכל כעיים דקדיות שקראו בספרים בי"ל בלשן
 לשכה לא כבינו שום דרש אלס וקלם בלגנס מכמוסר
 וכמדוח שאמרו חז"ל חכ עוב כי תיקון כמדוח כוא
 יסוד כל באדם בלגשים ונגשים, ואמרו חז"ל קשב
 שונן של מדוח יחר משונן של עריות. אומס מה
 שחפשע ללמד עם כצות גם מה שאמרו חז"ל
 ללמד עמכס ואמרו דכי כמלמדס תיפלת זכ מכשול
 גדול לישראל, וכל מי שכתבו לחקן מחוייב לעשות
 כל פלדקי.

11) Rebbetzin Danielle S. Leibowitz with Devora Gliksman, *Rebbetzin Vichna Kaplan: The Founder of the Bais Yaakov Movement in America* (2016), p. 92-93

seminary in Cracow had been established, the Brisker Rav wrote to Sarah Schenirer asking that she send a Bais Yaakov teacher to Brisk. Two of the early students were his own daughters, Lifsha and Gittel.

I was privileged to speak with some members of Rebbetzin Lifsha (Soloveitchik) Feinstein's family. They told me the following story:

Lifsha once accompanied her father to Krenitz, a popular retreat for the rabbanim and Admorim of Poland. One evening, while Lifsha and her friend Temma Sorotzkin were in the salon, they recognized Sarah Schenirer, who was clearly there to collect money for Bais Yaakov.

"Let's help her," the two girls decided, and they tried to come up with ideas of how to solicit funds. Then Rav Meir Shapiro, the Lubliner Rav, entered the room. Lifsha knew that he was a big advocate of Bais Yaakov and she decided to ask him for a donation. As the young girls approached him, Lifsha detected a flicker of recognition in the Rav's eyes. 'He knows who I am!' she thought excitedly. This was not surprising, as many of the rabbanim sought out her father during his stay in Krenitz, and she was usually near him.

The Lubliner Rav listened to her short speech and gave her a generous donation: a gold coin worth five rubles! Then he turned to the rabbanim nearby and said, "Do you know who this child is? She's the Brisker Rav's daughter. She's collecting money for Bais Yaakov..." All the rabbanim began emptying their pockets, giving much more than the typical donation. Lifsha and Temma happily collected the coins and ran to Frau Schenirer, who accepted the donation in surprised delight.

The Brisker Rav did not do anything that was not carefully investigated and thought out. The fact that he contacted Sarah Schenirer indicated that he trusted her.

He trusted Bais Yaakov.

Being a traditionalist did not contradict being a realist. When it came to boys' education, the Brisker Rav saw no reason to veer from the traditional

Bais Yaakov of Brisk at their *colonia* (retreat), the equivalent to summer camp, often organized by the Bais Yaakov teachers.

Rav Meir Shapiro (1887-1933).

12) Lebowitz and Glicksman, *Ibid.*, p. 109-110

Rebbetzin Lifsha (Soloveitchik) Feinstein often reminisced with her daughters: "Morah Eisen's lessons were something special; her performances were famous. One musical play, about Yosef Hatzaddik, was particularly popular. We were never certain if Morah Eisen or Frau Schenirer was the author but, either way, it was captivating. Though my father [the Brisker Rav] did not allow his daughters to get up on stage, I was very involved in its production. The theme song was so moving, the lyrics were so beautiful, they have remained a part of me."

Rebbetzin Feinstein continued singing the song long after she became a grandmother! Below are the lyrics translated into English:

*My dear son Yosef, sit next to me for a while.
From all of your brothers, I love you most, my child.
All that I've learned, and all that I know,
To you, my dear Yosef'ke, I will teach, bestow.
Take with you this sefer, a reminder in hand,
For with it you will be, wandering from land to land.*

An almost prophetic refrain. Didn't my own Rebbetzin Kaplan "wander from land to land" with her mentor's teachings in her hand?

Unlike most Bais Yaakov schools, Bais Yaakov of Brisk was a full-day program with the Bais Yaakov teachers teaching *limudei kodesh* and *limudei chol*. One day, a representative from the Polish board of education came to inspect the school. His goal was to see that the secular subjects were up to par, since they replaced attendance in a government school. He sat in on the classes, observed the teachers and their interactions with their pupils, and assessed the overall quality of the education.

In one of the classes, the girl called upon to come up in front of the class and answer questions about Polish geography and history showed exceptional poise and knowledge. *She should be attending a prestigious university*, the inspector marveled to himself.

"What is her name?" the inspector asked Morah Eisen.

"Lifsha Soloveitchik," came the reply.

"The Rabbi's daughter?" asked the surprised inspector.

The teacher nodded.

The next time the inspector met the Brisker Rav, he praised his daughter effusively. "Such a talented girl! She should really further her education. Let her go on to a proper *gymnasium* and then to university. With her sharp mind and excellent skills, she will go very far."

The Brisker Rav kept quiet.

The next day, the Brisker Rav withdrew Lifsha from Bais Yaakov and hired private tutors to teach her at home. He did not lessen his involvement

in the school in any way, nor did he consider his move a sign of disapproval. He even allowed Lifsha to continue to be involved with Bais Yaakov as an outsider — helping Morah Eisen with her plays, discussing ideas with her, and learning from her in the privacy of their home. Nonetheless, he could not allow his daughter to be in a school where there was any sort of outside influence that might be a temptation. As long as he could not keep the inspectors out of Bais Yaakov,⁴ his daughters would not be allowed to attend — even though the school was under his own auspices.

Vichna absorbed the lesson that no one said openly but that she innately understood. Without loud proclamations or undue fanfare, the Brisker Rav acted swiftly when he felt that action was called for. While the Rav had his detractors among those who considered him unnecessarily zealous, Vichna was never one of them, even when it was her beloved Bais Yaakov that was (indirectly) considered wanting. She had only increased admiration: The Brisker Rav was taking his daughter out of the school he had established because he felt that it was not the right thing for his family. His pursuit of truth was not theoretical; it ruled his day-to-day decisions. Every situation had to be reevaluated to see if it was in keeping with what was right and true. The Brisker Rav had opened Bais Yaakov in Brisk for the benefit of Klal Yisrael. That decision was correct and true. When he decided that his daughters would be better off at home, he pulled them out softly, without impugning the school's reputation. He continued to serve as its guide, for he truly valued Bais Yaakov and its role in saving girls from the temptations of the world around them.

The Brisker Rav did not open Bais Yaakov expecting secular Jews, or even those who were marginally religious, to send their daughters. He opened it because he felt that that was what had to be done. The rest was up to the Almighty.

Bais Yaakov's success could not be measured simply by its number of students, even as that number continued to increase. Its very existence, which required the presence of idealistic and motivated teachers, helped effect religious growth in the city.

Part B

From Revolution To Institution

The Teacher Training Seminaries: The Second Arm of Bais Yaakov Movement

Students at the Krakow Seminary

1928 marked the third year of the summer professionalization course for Bais Yaakov teachers, and the first year at the resort town of Rabka.

Ghetto Fighters' House

1928 in Rabka

13) Seidman, p. 85

from Rabbi Flesch and others, her own handwritten, 'simple, primitive and old-fashioned' teaching manuals, which the students in the first years of the seminary were required to copy out by hand. One of these lessons, as Grunfeld-Rosenbaum transliterates and translates it, was a sort of play:

Teacher—Wus bist du? (What are you?)

Pupil—Yach bin a Yiddish kind. (I am a Jewish child.)

Teacher—Mit wus bist du a Yiddish kind? (What makes you a Jewish child?)

Pupil—Yach bin a Yiddish kind, weil ich hob die heilige Toira wus hot gegeben der heiliger Bescheffer die Himlen un die Erd. (I am a Jewish child, because I have the holy Torah, given by the Holy Creator) . . .

And so it goes on, for pages and pages.³⁷

14) Seidman, p. 93

The whole Torah, from 'In the beginning' [Gen. 1: 1] to 'before the eyes of all Israel' [Deut. 34: 12], is clear to them. The older girls also understand Rashi, as well as Maimonides and the Malbim. Some of them understand and draw sustenance from profound hasidic teachings. Their comprehension of problems in contemporary Jewish life is extraordinary, and some of them know entire books of the Prophets or Proverbs by heart. They have a fine understanding of the moral literature [*muser*] and nearly every one of them is a talented speaker, able to inspire crowds with 'words that kindle fire' [Ps. 29: 7].⁶⁰

Bracketing for a moment these remarkable intellectual achievements, it is worth noting the male attention they attracted. While the practice of orally examining a yeshiva student is a familiar one, and Jewish memoirs record the less official exams administered by older men to prospective sons-in-law, public display and rabbinic notice of young women's dedication to Torah study and accomplishments are far rarer. Such distinguished visitors as Rosenheim and Deutschländer not only conveyed legitimacy on female Torah study (within limits), but also constructed new social practices and arenas where men could witness and praise female religious and intellectual accomplishments. The praise of students

15) Seidman, 94

Hafets Hayim, in a lecture to an audience of women on family purity laws. At least some male Agudah leaders actively sought talented women as collaborators. When Eliezer Gershon Friedenson heard of a particularly gifted Bais Yaakov teacher in the town of Kurów, a Mrs Rachel Schildkraut, he recruited her to work in the Łódź offices of the *Bais Yaakov Journal*.⁶² Bais Yaakov was thus radical in constructing strong ties among girls and women, bringing social forms traditionally associated with men to the world of women. But it was also radical in those arenas that brought men and women together, whether in the various offices of Bais Yaakov or in the summer colony in Rabka.

The novelty of Bais Yaakov as a site of interactions between men and women could hardly go unnoticed within Polish Orthodoxy, and was the subject of a number of halakhic responsa. The Boyaner Rebbe, Moshe Friedman of Kraków, ruled in 1924 that 'men can be present at the school registration and collect tuition monies, provided at least two of them are present, neither a bachelor'. Married men were also permitted to lecture in the schools. Rabbi Elchanan Wasserman went further, in ruling that men could be appointed to run a school and give lectures to groups of women.⁶³ Yehudah Leib Orlean was appointed director of the Kraków seminary only after an exchange of letters between the Agudah president Jacob Rosenheim and the Gerer Rebbe (of whom Orlean was a devoted follower) on the permissibility of a man filling the position.⁶⁴ Such decisions were made on the local as well as national level. Yitzhok Shafran describes how he was recruited to serve on the Goworowo Bais Yaakov Committee by the town rabbi, who invited him to a meeting in 1932 and proclaimed, 'Itshe! I want you to be the secretary and treasurer of the Bais Yaakov.' Shafran, astonished, answered, 'But I'm an unmarried man. It's not appropriate. People will talk.' One of the assembled men, 'a fiery Jew, burning with love of Israel and the fear of God', called out: 'Stupid fanaticism! Yiddishkeit is drowning and you are being called on to rescue it!' Shafran continues, 'Naturally, I took the position and held it until the war broke out.'⁶⁵ While in 1903 the rabbinic world could not find warrant for permitting organized Torah study for girls, in the 1920s it paved the halakhic and cultural way for full male support for and participation in such a system.

Social rules and norms continued to police these new arrangements, and Agudah worked hard to make sure that public events did not result in a breach of

⁶² See Szaranski (ed.), *Remember* (Heb.), 86.

⁶³ *Bais Yaakov Bulletin* (1924-5), 9, cited in Weissman, 'Bais Ya'akov: A Women's Educational Movement', 59.

⁶⁴ On the letter exchange, see Seidman, *Personalities I Knew* (Heb.), 198.

⁶⁵ Shafran, 'The Bais Yaakov School', (Yid.), 112-13.

letting a whole year pass by without writing, despite the momentous events she witnessed and her often expressed determination to write more regularly. 'So what actually is this energy that pursues me now, so late at night, to pick up this book, what is this magic that intoxicates me and commands me: Write! Write!' Acknowledging that the next day would bring a particularly significant development, she dismisses this simple answer, since what she feels is not exhilaration but something more complicated:

Such an uncanny feeling knocks at my heart, precisely now, when we are about to realize our dreams. Fear and dread wash over me: will those beautiful walls not allow—God forbid—the penetration of an alien spirit? Will the girls who come here to spread our great ideal not have economic motives in mind, and so desecrate the great idea to which I have dedicated my whole life? . . . My teachers bear a great responsibility, and they must always remember that they are historical heroines and pioneers, and history will learn to value and boast of them in times to come.⁸¹

Bais Yaakov Culture and the Bais Yaakov Productions

Bais Yaakov students dressed for a play (1934)